

գիտութեանց մէջ ասոր ազնուութիւնը
և օգուտը ցուցնել և հետեւող ընել .
չըլլայ թէ ընդհակառակն Հայաստան
նոր նոր ծանօթութեանց ձայներով
աս ներքին ձայնը խղզէ , նման այն
Սպարտացւոց կամ Վաղղիացւոց որ
իրենց անմեղ տղաքը դիւանման կռոց
սրով և հրով զոհելու ատեն , իրենց
սրտին խշխշուկ ձայները չլսելու հա-
մար՝ մեծամեծ թմբուկներու թընդ-
մունքներովը ականջնին կը խլացը-
նէին :

Հ . Դ . Մ

Բարոյական հին առածներ :

ԽՍԵԼԱՅԻ խօսքերն ու բարի բարի
խրատները միշտ քաղցր ու ախորժելի
են մարդուս , մանաւանդ իմաստու-
թիւն ու ճշմարիտ մարդկութիւն սի-
րողին , բայց մասնաւոր քաղցրութիւն
մը ունին ան խրատներն որ մարդս իր
սրտպերէն կամ մեծերէն լսեր է , ինչ-
պէս որ ամէն մարդ փորձով կրնայ վը-
կայել : Հետագայ խօսքերն ու բա-
րոյական առածներն ալ այսպիսի քաղ-
ցրութիւն մը ունին իրենց օգտակա-
րութեանը հետ , որովհետեւ մեր հին
ձեռագրաց մէջէն քաղուած են , ու
ազգային բարոյականի հիմունք են :
Թերեւս մէկ քանին պարսկերէնէ
թարգմանուած են , ինչպէս որ կ'ե-
րենայ . բայց իրենց բնական հին ռամ-
կական աճովը գրեթէ անոնք ալ հայա-
ցած ու քաղցրացած են :

“ Տղայութիւն 'ի խաղն , երիտա-
սարդութիւնն յուտելն և յըմպելն ,
ծերութիւն 'ի թուլանալն . ապա երբ
զԼստուած պաշտես :

Լստոր ձեռք որ կուհասնի՝ բարի
արա . վաղն որ գնաս՝ այլ բարի ոչ կա-
րես առնել :

Լսն օր որ 'ի մօրէ կուծնանէիր ,
ամէնն ուրախանային՝ դու լայիր .
հանց բան արա որ այն օրն մեռանիս՝

ամէնքն լան , դու ուրախանաս :

Հետ Լստուծոյ կաց որ տեղ որ
կաս , որ քեզ որոգայթ և փորձանք
չիգայ . ով քեզ վատութիւն առնէ ,
զսիրտդ ամուր կալ , Լստուած ոչ
տայ զքեզ 'ի փորձութիւն :

Լսամայ որդի , աղօթք արա որ Լս-
տուած ողորմութիւն առնէ . զի քը-
նածն կոյր է , տօլլաթն արթուն մար-
դոյ է :

Լստուծոյ մարդն աստուած լինել
ոչ կարէ , բայց հեռի յԼստուծոյ ոչ է :

Մարդն հոգի է և լեզու , և լեզուն
հոգւոյն չարկամ է . թէ զհոգիդ կ'ու-
զես՝ զլեզուդ պահէ 'ի հրաման :

Թէ տասն խօսք բարի գիտես , դու
զինն խօսեաց և զմինն պահէ :

Թէ խօսք շատ գիտեսնաս , քիչ ա-
սա . զմէկն հարիւր անգամ մի ասել ,
զհարիւրն մէկ անգամ ասա :

Խօսքն մօտ 'ի գիտնաւորն մեծ է ,
վասն զի խօսքն յերկնից եկաւ . իսկ
դու թեթեւ մի բռնե :

Լս լեզու , 'ի քո ձեռացդ շատ չար-
չարանք 'ի ներս եմլցեր . կտրեմ զգը-
լուխդ որ չտաս կտրել զգըլուխս :

Օ խօսքն գիտութեամբ պարտ է
դաս ասել , ոսկով կշռել և ապա ասել :

Եզուն երկու ձիւղ ունի քան զօ-
ձու . մէկն մարդարիտ կուժափէ և
մէկն աղու :

Խօսքն զերթ քամի է 'ի բերանն , և
որպէս նետ 'ի աղեղն գան . քաշ արա՝
և ապա թող որ գնա :

Ստ կ'առնես՝ քեզ կ'առնես , թէ
աղէկ կ'առնես՝ քեզ կ'առնես :

Ինձ սիրելի 'ի տրտմութեան ժամն
պիտի . թէ չէ՝ յուրախութեանն ժամն
ամէնն են սիրելի :

Սալով մի ուրախանար , և 'ի կեն-
դանութեանդ մի խնդար . մինն հե-
ղեղ է՝ կ'երթայ , և մինն քամի է՝ կու-
գնայ :

Լսարհս անցանէ և տրտմութիւն
աշխարհիս , նոյնպէս և ուրախութի .
ոչ հօրն միայ և ոչ որդւոյն :

Վիչ ուտելն մարմնոյն շահ է, և սակաւ խօսելն՝ հոգւոյն :

Վիչ ուտել և քիչ խօսել և քիչ քնելն՝ հոգւոյն շահ է և փրկութիւն :

Վիչ ուտելով մարդոյն ջերմն չբռնէ, այլ շատ ուտելովն հազար մեռանի :

Լտամն խնայելն՝ Պաղտատայ շահն է :

Բռնութեամբ բանն 'ի հուն չեւանէ . այլ կակղութեամբ օճն 'ի ծակէն եւանէ :

Թէ համբերես և ոչ շտապիս, յազոխէն հալուայ կուշինես . թէ լես՝ շահ է քեզ, թէ չես՝ ինձ ինչ է :

Յառաջն ուստայ պիտի, ապա բանն առանց վարպետի բանն դժար է :

Ով ամառն դատարկ 'ի շուրջ քայ, ձմեռն ատամն 'ի վերայ ատամանն տայ :

Թէ ոսկին ասէ, ես հնդստանի եմ, ինչ հաճաթ է, մահաքն՝ կու ճանաչէ :

Լշտապով տօլլաթն, պունեաթ՝ չունի . տօլլաթն այն է՝ որ անկանի և կանգնի :

Վիտենաս թէ Սողոմոնի մատանին զինչ էր գրած . գրած էր բան ոսկի գրով թէ ԼԵՍ ՍԱԼ ԱՆՑԱՆԷ :

Լռիւծն որ որսորդ չլինի՝ աղուէս մի լաւ է քան զնա :

Լամանակն որ դառնութեամբ անցանէ, կարճն լաւ է :

Լյն մարդն որ յաղուհացն չի պահէ, թէ Յօլսէփ գեղեցիկն է՝ 'ի հօրն լաւ է քան 'ի դուրս :

Վնա հաց կերցուր՝ թէ անուն կ'ուզես, որ հացն անցանի և անունդ մնայ :

Օ ձեռքդ 'ի ծակն կուտանիս . 'ի յօձոն խաճանելու պատրաստ կացիր :

Ի ծով աշխարհիս կ'ալէկոծիս, և մարգարիտ մի 'ի ձեռն չբերիր . ես քեզ խրատ տուի, 'ի ծովու եզեր խորհուրդդ արա :

Լքեցութիւն և ուրախութիւն դիւր գայ ամենայն մարդոյ . ես 'ի

լրջութեան ասացի քեզ, 'ի խումարութեան պատրաստ կացիր :

Պարսիկ առակ ասէ, գաղտնի մեղքն լաւ է քան զյայտնի առաքինութիւնն . թէ աստուածապաշտ ես, փառապաշտ մի լինիր :

Օ ինչ մարդ որ ասացին թէ ճարտար է՝ դիւրաւ ակնատն անկանի :

Լրծիւն 'ի յերկինքն ելաւ, և հրպարտացաւ թէ ամենայն արարածք 'ի ներքոյ թեւիս կան . կտրիճ մի 'ի քարի տակէն 'ի վեր հայեցաւ և եհար զնա նետով Լստուծոյ հրամանաւ . և նա 'ի գետինն անկաւ . տեսաւ յայսկոյս և յայնկոյս որ իւր թեւն էր՝ ասաց, ումէ՞ գանկատիմ երբ յիսնէ է որ խոցեաց զիս :

Լստուծոյ մարդն յարեւելք յարեւմուտք զարիպ չէ . յոր տեղ որ կենայ՝ Լստուծոյ արարած է :

Բարի խօսքն և խրատն մօտ յանգէտ հանց է՝ զինչ թուրքմանն 'ի վերայ գումբէթին ընկուզ ցանէ :

Օ ինչ խօսք որ ձոհար է՝ 'ի սատաֆի մէջն դիր, և ամէն տեղ մի ցրուեր, այլ 'ի սառաֆն տուր :

Օ մարգարիտն և զձոհարն մօտ իմաստունի դիր . մօտ 'ի յէջն և մօտ 'ի կոփն խոտ և ջուր դիր :

Ինքեան գիտակն՝ աստուածաճանաչ և իմաստուն է :

Ի սիրելի մարդոյն և իմաստուն մարդոյն ձեռացն զինչ առնուս՝ շաքար է . յանգէտ մարդոյն ձեռացն թէ մեղր առնուս՝ լեզի է :

Օ Աստուած երբ որ ունիմ՝ այլ ինչո՞ւ կուտրտմիմ . աղքատութիւնն թագաւորութիւն է և թագաւորութիւն աղքատութիւն . աղքատ այն է որ Լստուծոյ 'ի զատ է . այն մարդն որ զԼստուած ունի՝ աղքատ էր է :

Յամէն որ արեգակն 'ի վեր կուգայ, և մին որ 'ի մեր կենացն պակասեցնէ . այնչափ պատրաստէ զքեզ մինչ 'ի վերջ կենացդ հասանիս, եղբայր :

Լուստ եղև, շուտ արի 'ի վեր կտրիճ, պատրաստէ զքեզ որ հասա-

1 Վաստակ . քեար :

2 Փորձաքար . ֆէկէլ :

3 Հաստատութիւն . պիւնիլի :

նիս կարաւանին . կարաւանն գնացեր է և դու անպատրաստ 'ի քուն ես :

Հետ վատին քիչ նիստ . թէ չէ՝ քան զքեզ ամէն աղէկի վատ կու դառնաս : Լըեգակն որ քան զամենայն բարձր է , փոքր մի ամպ 'ի դէմն կանգնի , բուլորն կուխաւարի :

Քո ընկերն քան զքեզ իմաստուն ու լաւ պիտի , որ խելքդ և իմաստութիւնդ աւելնայ :

Յանգէտ մարդոյն փախիր զինչ ըզնեա . յոյս և ապաւեն իմաստունն արա :

Լըխարհս սուտ է և աշխարհիս բանն սուտ , և սուտ սրտի համար 'ի սուտն մի փաթուծիր :

Օ իմաստուն մարդ մի հարցուցին՝ թէ աշխարհս զինչ է . ասաց թէ աշխարհս հող է և քամի , և խրտուիլակ մի . ասեն թէ ընդէր սիրեն մարդիկ զաշխարհս , և ասէ . այնպիսիքն խուլ են կամ համր կամ այսահար :

Ի որ ոչ գիտէ , և ասէ՝ ոչ գիտեմ , ուսն զնա . և է որ ոչ գիտէ և ասէ գիտեմ , փախիր 'ի նմանէ . և է որ գիտէ և ասէ՝ ոչ գիտեմ , ուսիր 'ի նմանէ :

Ով որ զբարեկամի զբարի խրատն ատէ , արժան է որ թշնամի 'ի վերայ նորա խնտայ :

Ով մօտ լուսնակն նստի , երեսն նըման լուսնի պայծառանայ . ով մօտ սև պուտուկն նստի , երեսն նման նըմա կուլինի :

Լըբք բան Լստուած 'ի մարդոյն խնդրէ . ւն , ուղղափառ հաւատ . բ , սրբութիւն անձին . չ , ճշմարտութիւն լեզուի :

Ղատի տխմարն որպէս զանասուն , և վարձք ոչ ընդունի :

Հարկեորին հարկիս տուր վասն իւր հարկեացն . անհարկուն հարկիս տուր վասն քո հարկեացդ :

ՈՍԿԻՓՈՐԻԿ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սեր աղգին հին յեռագրացը վրայ համառօտ որդեկութիւն :

Սեր Հայոց աղգին պատմութիւնը կարգացողը՝ մեր նախնեաց բարեկարգ տէրութիւնն ու խելացի կառավարութիւնը տեսնելով՝ կ'ըսէ թէ հարկաւ ասոնք գրաւոր օրէնք ու զանազան ուրիշ գրքեր ունեցած պիտի ըլլան որ այսչափ ժամանակ կարգով կանոնով տէրութիւն քշեր են . վասն զի անտեղի բան մը կ'երևնայ ըսելը թէ Հայկայ , Լրամայ , Պարոյրայ , Տիգրանայ , Վաղարշակայ , Լըշակայ , Լրտաշիսի պէս իմաստուն և ուսումնասէր թագաւորաց տառնք բոլոր արուեստները առաջ երթան Հայոց մէջ , ու միայն կարգաւ գրելը փուճ բան մը սեպուած ըլլայ , անանկ որ և ոչ մէկը պզտի գիրք մը շարագրելու ձեռք զարնէ . նմանապէս Ղողթան գաւառին բանաստեղծները , Վրոյրայ պէս իմաստուն մարդիկը քանի մը բանաստեղծական գրքերով իրենց աշխոյժը ցուցնելու ջանք ըրած չըլլան : Լս խորհրդածութիւնը որչափ որ ճշմարիտ է , այնչափ ալ ցաւալի բան է ան գրքերէն մէկն ալ չունենալնիս : Բայց թէ ինչ եղան արդեօք որ հիմա անոնց հետքն ալ չերևնար , մէկ քանի պատճառները պատմութենէն գիտենք , մնացածներուն վրայ ալ ընդհանրապէս աս կրնանք ըսել արտասուօք՝ թէ մեր աղգին վրայ որչափ որ զանազան բռնութիւններ , հարբստահարութիւններ ու հալածանքներ եկեր են , գրեթէ բոլոր նոյն խելձուութիւնները իրեն ձեռագիրներուն ալ հանդիպեր են . շատը ձեռքէ ձեռք , տնէ տուն , քաղքէ քաղք , գաւառէ գաւառ ասդիս անդին ձգուած են .